

کد رهگیری ثبت پروپوزال: ۱۰۳۰۸۸۹

کد رهگیری ثبت پایان نامه: ۲۱۱۱۹۳۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ الْمَوَدَّعَةَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ الْمَوَدَّعَةَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ الْمَوَدَّعَةَ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته باستان‌شناسی

عنوان:

بازسازی جغرافیای تاریخی و ساختارهای سیاسی و اقتصادی ماد براساس متون
آشوری

استاد راهنما

دکتر کاظم ملازاده

استاد مشاور:

دکتر یعقوب محمدی‌فر

نگارش:

فرهاد قاجیانی

دانشگاه بوعلی سینا
مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی

عنوان: بازسازی جغرافیای تاریخی و ساختارهای سیاسی و اقتصادی ماد براساس متون آشوری		
نام نویسنده: فرهاد قاچیان		
نام استاد راهنما: دکتر کاظم ملازاده		
نام استاد مشاور: دکتر یعقوب محمدی فر		
گروه آموزشی: باستان‌شناسی		دانشکده: هنر و معماری
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	گرایش تحصیلی: باستان‌شناسی اسلامی	رشته تحصیلی: باستان‌شناسی
تعداد صفحات: ۱۶۵	تاریخ دفاع: ۱۳۹۱/۱۱/۰۴	تاریخ تصویب پروپوزال: ۱۳۹۰/۰۴/۲۰
چکیده:		
<p>با مقایسه‌ی متون مختلف پادشاهان آشوری که شرح لشکرکشی‌های خود به سرزمین ماد را در آن ثبت نموده‌اند، حقایق بسیاری در مورد جغرافیای تاریخی و همچنین ساختارهای سیاسی و اجتماعی مادها آشکار می‌گردد. یکی از متون با ارزش در خصوص جغرافیای ماد، کتیبه‌ی استل نجف‌آباد سارگن است که تاکنون به طرز شایسته‌ای مورد بررسی قرار نگرفته است. در تحقیق حاضر متن این استل با کمک قرینه‌های موجود در دیگر متون آشوری مورد بررسی قرار گرفته و براساس آن بخش زیادی از جغرافیای ماد به طور قابل قبولی مشخص گردیده است. بر این اساس بخش اصلی سرزمین ماد که تمرکز استقرارهای مادی در آن بیشتر است در مثلث شهرهای کرمانشاه-همدان-اراک قرار گرفته است. البته قسمت‌های دیگری از قلمرو ماد در بخش‌های شمالی غربی همدان به سمت شرق تا بخشی از استان زنجان گسترده بوده است. لازم به ذکر است که این فقط آن قسمت از سرزمین ماد است که آشوریان به آن رسیده‌اند و قطعاً قلمرو مادها بسیار گسترده‌تر از آن بوده است. در این تحقیق، بیابان نمک ذکر شده در متون، در کویر میقان واقع در شمال شرق اراک، و کوه بیکنی یکی از کوه‌های نزدیک این بیابان شناسایی شد. در خصوص ساختار سیاسی-حکومتی ماد، براساس متون آشوری مادها دارای حاکم‌نشین‌هایی مستقل و بوده‌اند که هرکدام توسط یک شهرسالار اداره می‌شد. این شهرسالاران گاه با هم اتحادهایی تشکیل می‌دادند که بارزترین آن قیام کشتریته و اتحاد آن با دیگر اقوام و حاکمیت‌های زاگرس است. گمان می‌رود این اتحاد سرانجام منجر به تأسیس پادشاهی ماد شده باشد؛ به هر حال در متون به این پادشاهی هیچ اشاره‌ای نشده است. اساس اقتصاد مردم ماد را دامپروری، فروش اسب، تجارت و تاحدودی کشاورزی تشکیل می‌داد. از میان دام‌های پرورش یافته در این ناحیه، اسب دارای بیشترین اهمیت بود و بخش اصلی خراج این مناطق مادی را تشکیل می‌داد. گاو، گوسفند، و شتر دوکوهانه از دیگر تولیدات دامی بودند. به دلیل قرار گرفتن بخش مهمی از سرزمین ماد در امتداد جاده‌ی بزرگ خراسان، مردم و شهرهای مادی به طرق مختلف درگیر فعالیت‌های تجاری، از جمله ترانزیت کالا و نگهداری از کاروان‌های تجاری نیز بودند.</p>		
واژه‌های کلیدی: ماد - جغرافیای تاریخی - اقتصاد - سیاست		

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق

- ۱-۱- تعریف مسأله و بیان نکات اصلی تحقیق ۱
- ۲-۱- سوابق و ضرورت انجام تحقیق ۳
- ۳-۱- سؤالات تحقیق ۴
- ۴-۱- فرضیه‌ها ۴
- ۵-۱- اهداف ۵
- ۶-۱- روش تحقیق ۵

فصل دوم: حملات آشور به ماد

- ۱-۲- مقدمه ۷
- ۱-۱-۱- از شلمنصر سوم تا آشوردان سوم ۸
- ۲-۱-۲- تیگلات پلسر و سارگن دوم ۸
- ۲-۱-۳- از سناخریب تا آشور بانیپال ۹
- ۲-۲- اهداف آشور از حمله به مناطق زاگرس ۹
- ۳-۲- کتیبه‌های آشوری مربوط به مادها ۱۲
- ۳-۲-۱- شلمنصر سوم ۱۲
- ۳-۲-۲- شمشی آداد پنجم ۱۴
- ۳-۲-۳- آداد نیراری سوم ۱۵
- ۳-۲-۴- آشوردان سوم ۱۶
- ۳-۲-۵- تیگلات پلسر سوم ۱۷

- ۱۷ ۲-۳-۵-۱- گزارش مربوط به لشگرکشی ۷۴۴ ق.م
- ۱۸ ۲-۳-۵-۲- گزارش مربوط به لشگرکشی ۷۳۷ ق.م
- ۲۱ ۲-۳-۵-۳- استل ایران تیگلات پلسر
- ۲۳ ۲-۳-۶- سارگن دوم
- ۲۳ ۲-۳-۶-۱- سالنامه‌ها
- ۲۹ ۲-۳-۶-۲- استل نجف‌آباد
- ۳۲ ۲-۳-۶-۴- کتیبه‌های متفرقه
- ۳۲ ۲-۳-۶-۵- مکاتبات سلطنتی و نامه‌های جاسوسی
- ۳۷ ۲-۳-۷- سناخریب
- ۳۸ ۲-۳-۸- اسارهادون
- ۳۸ ۲-۳-۸-۱- سالنامه‌ها
- ۴۰ ۲-۳-۸-۲- سؤال‌هایی از هاتف معبد
- ۴۲ ۲-۳-۹- آشور بانپال

فصل سوم: جغرافیای تاریخی

- ۴۵ ۳-۱- کلیات
- ۴۹ ۳-۲- وضعیت جغرافیایی منطقه
- ۵۰ ۳-۳- همسایه‌های ماد
- ۵۱ ۳-۳-۱- الیبی
- ۵۳ ۳-۳-۲- پارسوا
- ۵۶ ۳-۳-۳- میسی
- ۵۹ ۳-۳-۴- گیزیل‌بوندا
- ۶۱ ۳-۴- قلمرو اقوام مادی

- ۶۲-۳-۴-۱- شهرها و ایالات ماد ۶۲
- ۶۲-۳-۴-۱-۱- خارخار (کارشاروکین) ۶۲
- ۶۲-۳-۴-۱-۱-۱- خارخار در متون آشوری ۶۲
- ۶۶-۳-۴-۱-۱-۲- دیدگاه های مختلف درباره موقعیت خارخار ۶۶
- ۷۲-۳-۴-۱-۱-۳- محدوده ی استان کارشاروکین ۷۲
- ۷۹-۳-۴-۱-۲- کیشه‌سیم (کار-ورتا) ۷۹
- ۸۲-۳-۴-۱-۳- ماتای (مادای) ۸۲
- ۸۳-۳-۴-۱-۴- بیت‌آبدادانی ۸۳
- ۸۵-۳-۴-۱-۵- بیت‌ایشثار ۸۵
- ۸۷-۳-۴-۱-۶- بیت کاپسی ۸۷
- ۹۰-۳-۴-۱-۷- بیابان نمک و کوه بیکنی ۹۰
- ۹۷-۳-۵- نتیجه‌گیری ۹۷

فصل چهارم: ساختار سیاسی

- ۱۰۰-۴-۱- مقدمه ۱۰۰
- ۱۰۴-۴-۲- توصیف آشوریان از مادها ۱۰۴
- ۱۰۴-۴-۲-۱- پادشاه ۱۰۴
- ۱۰۶-۴-۲-۲- شهرسالار (bēl-ālî) ۱۰۶
- ۱۱۴-۴-۲-۳- قدرتمند (dannūti) ۱۱۴
- ۱۱۶-۴-۲-۴- دوردست (rūqūti) ۱۱۶
- ۱۱۷-۴-۳- آیا داده‌های متون آشوری با روایات هرودوت تناقض دارد؟ ۱۱۷
- ۱۱۷-۴-۳-۱- دیوکس ۱۱۷
- ۱۱۹-۴-۳-۲- قیام کشریته ۱۱۹
- ۱۲۵-۴-۴- جمع‌بندی ۱۲۵

فصل پنجم: ساختار اقتصادی

۱۳۰	۱-۵- مقدمه
۱۳۱	۲-۵- دامپروری
۱۳۵	۳-۵- کشاورزی
۱۳۷	۴-۵- تجارت
۱۴۱	۵-۵- نتیجه

فصل ششم: جمع‌بندی

۱۴۴	۱-۶- خلاصه و نتیجه‌گیری
-----	-------	-------------------------

..... فهرست منابع و مآخذ

جداول

تصاویر

چکیده‌ی انگلیسی

عنوان انگلیسی

فهرست جدول‌ها

جدول ۱-۱

جدول ۲-۱

جدول ۳-۱

جدول ۴-۱

فهرست تصاویر

شکل ۱-۱

شکل ۲-۱

شکل ۳-۱

شکل ۴-۱

شکل ۵-۱

شکل ۶-۱

شکل ۷-۱

فهرست علائم و اختصارات

ARAB I: Ancient Records of Assyria and Babylonia, Vol 1, Luckenbill 1926

ARAB II: Ancient Records of Assyria and Babylonia, Vol 2, Luckenbill
1927

SAAI

SAA II

SAA III

SAA IV

SAA V

SAA XV

RIMA

فصل اول

مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۱-۱- تعریف مسأله و بیان نکات اصلی تحقیق

دوره‌ی ماد از این نظر که از لحاظ زمانی نزدیک به دو امپراطوری بزرگ آن دوران، یعنی آشور و هخامنشی واقع شده، از اهمیت شایان توجهی برخوردار است. این اهمیت به حدی است که برخی پادشاهی ماد را مرحله‌ی انتقال امپراطوری آشور به هخامنشی می‌دانند و آن را تداوم امپراطوری به حساب می‌آورند. البته تحقیقات جدید تا حدی تداوم هنر و معماری را تأیید می‌کنند اما در خصوص سیستم‌های مدیریتی و حکومتی که در شأن یک امپراطوری باشد نیازمند پژوهش بیشتر و بدست آمدن شواهد جدید است. فراتر از این، شناخت ما از تاریخ و باستان‌شناسی دوره‌ی ماد به حدی محدود و متناقض است که به جرأت می‌توان ادعا کرد که این دوره یکی از عصرهای تاریک و مبهم تاریخ بشر به حساب می‌آید و اطلاعات ما از تاریخ و باستان‌شناسی آن بسیار محدود و در غالب مواقع در حد حدس و گمان است. تاکنون یکی از مهم‌ترین منابع تاریخی در مورد مادها تاریخ هرودوت بوده و بازسازی تاریخی و ساختار سیاسی ماد عمدتاً براساس روایت‌های این کتاب صورت می‌گرفته است. در عرصه‌ی باستان‌شناسی مطالعات مادشناسی، به نوعی با فرهنگ و هنر دیگر اقوام زاگرس درهم آمیخته و نه تنها از ابهامات نکاسته بلکه تردیدها و سردرگمی در این زمینه بیشتر شده است. با شناسایی و کاوش باستان شناختی چند محوطه، که انتساب آن‌ها به ماد تقریباً قطعی است، معماری ماد و ویژگی‌های آن تا حد زیادی بر ما معلوم گشته است. به لطف این کاوش‌ها، سفال ماد نیز به خوبی قابل تشخیص است. اما به دلایل متعدد هنوز جنبه‌های زیادی از زندگی مادها مبهم باقی مانده است. شاید کمتر باستان‌شناسی بتواند ادعا کند که سبک هنری مادها را شناخته است و می‌تواند از میان آثار هنری دیگر اقوام ساکن در زاگرس، با قطعیت یک اثر هنری مادی را شناسایی کند. یکی از دلایل این ابهامات این است که علیرغم رواج خط و کتابت در نزد هم‌دوره‌های ماد، همچون آشور، اورارتو، عیلام، و حتی نزدیک‌ترین همسایه‌ی ماد، یعنی ماننا، و وجود شواهدی در متون آشوری (و همچنین روایت‌های هرودوت) مبنی بر وجود خط و نامه‌نگاری در نزد مادها، هنوز حتی یک کتیبه‌ی مادی به دست نیامده است. علیرغم این ابهامات هنوز

پژوهشگران زیادی به این دوره‌ی سرنوشت‌ساز تاریخ بشر علاقمند هستند و تلاش می‌کنند از طریق پژوهش‌های علمی و میدانی در جهت روشن نمودن ابهامات دوره‌ی ماد گام بردارند.

منابعی که قبلاً جهت بازسازی جغرافیای تاریخی و ساختار سیاسی ماد استفاده می‌شد، عمدتاً براساس متون یونانی بودند. تقریباً بر همگان پذیرفته بود که تاریخ و ساختار سیاسی ماد همان است که هرودوت گفته بود. اما در قرن اخیر و در اثر مطالعات آشورشناسی و تحقیق و تفحص در متون آشوری که همزمان با مادها نوشته شده‌اند، تردیدهایی در صحت روایت‌های هرودوت و دیگر متون کلاسیک بوجود آمد. این متون به عنوان یک شاهد زنده‌ی مجازی از آن روزگار به کمک پژوهشگران آمد و حقایق تازه‌ای از آن دوران را بازگو کرد. البته محققان نوین باهوش‌تر از آن بودند که تمام گفته‌های این شاهد را باور کنند. اما با مقایسه‌ی این گزارش‌ها و کتیبه‌ها با شواهد مختلف دیگر، مشخص گردید که در حال حاضر شاهی معتبرتر از این متون برای شناخت آن اقوام وجود ندارد. آشوریان بارها به قلمرو اقوام مادی حمله کرده و شرح لشکرکشی‌های خود را به صورت کتیبه‌هایی برای آیندگان باقی گذاشته‌اند. هرچند در این روایت‌ها تعریف و خودستایی و همچنین اغراق و کتمان برخی حقایق زیاد دیده می‌شود، اما گمان می‌رود دروغ در آن وجود ندارد و یا حداقل بسیار کم دیده می‌شود.

بنابراین، در حال حاضر یکی از مهم‌ترین منابع تاریخی که می‌تواند ما را در دستیابی به شناخت بهتر نسبت به دوره‌ی ماد کمک کند متون آشوری هستند. هرچند مدت زیادی از خواندن و استخراج اطلاعات فراوان از این متون می‌گذرد، و به‌رغم صورت گرفتن تحقیقات گسترده براساس این متون، اما هنوز می‌توان اطلاعات بسیار بیشتری را در خصوص مادها از آن بدست آورد.

مطالعات جامع مادشناسی براساس متون آشوری تا به حال در ایران صورت نگرفته است. در این پایان‌نامه با مطالعه و بررسی جامع متون آشوری و تجزیه و تحلیل آن، و مقایسه‌ی شواهد موجود در کتیبه‌های مختلف پادشاهان آشور، تلاش بر آن است تا تصویر واقعی از ماد را که این متون آمده است، به دست آید و ساختارهای سیاسی و اقتصادی و جغرافیای تاریخی ماد در حد امکان بازسازی شوند. لازم به ذکر است که تحقیق حاضر به جرأت می‌تواند ادعا کند که حداقل در زمینه‌ی جغرافیای تاریخی ماد،

کاربیارزش و درخور توجه انجام داده است و ابهامات زیادی را در زمینه‌ی جغرافیای تاریخی ماد پاسخ گفته است.

۱-۲- سوابق و ضرورت انجام تحقیق

دیاکونوف، در ۱۹۱۴، کتاب «تاریخ ماد» را نوشت و در آن سعی کرد تا با بررسی عناصر زبان‌شناختی، به هویت تاریخی و فرهنگی مادها پی ببرد. علاوه بر آن، دیاکونوف در این اثر خود بیشترین تلاش را انجام داده است تا اطلاعات موجود در منابع آشوری را با کتاب هرودوت تطبیق دهد. پس از آن، پژوهشگران و شرق‌شناسان بسیاری تاریخ ماد را بررسی کرده‌اند، اما در مجموع اطلاعات آنچنان جدیدی ارائه نداده‌اند. اخیراً، پژوهشگران باستان‌شناس با مطالعه‌ی بیشتر متون آشوری و بابلی، جنبه‌های مختلف مادها را که در متون کلاسیک آمده است، به چالش کشیده‌اند. اما با این وجود، بازهم ابهامات و تردیدهای فراوانی در این مورد وجود دارد. در سال‌های اخیر پژوهشگران و متخصصان زیادی بر روی متون آشوری مطالعه کرده و آن را جمع‌آوری نموده‌اند. در بارزترین این تلاش‌ها هیئت‌هایی تحت نظارت دانشگاه هلسینکی است که نامه‌ها و مکاتبات سلطنتی و دعاها و سؤال‌های مطرح شده از هاتف معبد را در مجموعه‌ای با ارزش جمع‌آوری و تدوین کرده است.^۱ این امر کار پژوهشگران را تا حد زیادی آسان نموده است و براین اساس مطالعات نوینی در مورد ماد صورت گرفته است. در برجسته‌ترین این پژوهش‌ها، لوین و رید در دو تحقیق جداگانه جغرافیای غرب ایران را بررسی کرده‌اند^۲، اما متأسفانه نتایج آن‌ها اختلافات فاحشی با هم دارد و این خود بر سردرگمی‌ها و ابهامات موجود می‌افزاید. کاوش‌های باستان‌شناختی متعددی هم که تاکنون در جهت شناسایی بهتر ماد و فرهنگ آن صورت گرفته است (همچون کاوش‌های دیوید استروناخ در نوشیجان، کلرگاف مید در باباجان، و کایلر یانگ در گودین تپه)، نتوانسته است کمک چندانی در رفع ابهامات موجود نماید. در سال‌های اخیر مقالات و تحقیقات متعددی براساس متون آشوری در زمینه‌ی ماد صورت گرفته است که برجسته‌ترین آن

^۱. State Archives of Assyria Series (SAA)

برای نام نویسندگان مختلف این مجموعه به فهرست منابع پایان این تحقیق مراجعه کنید.

^۲. Levine 1973 (Iran XI); Levine 1974 (Iran XII); Reade 1978 (Iran XVI)

مقالات ارائه شده در همایش پادوا است که در سال ۲۰۰۳ منتشر شد.^۱ در این مقالات نیز نقاط ابهام و قابل بحث زیادی در مورد جغرافیا و ساختارهای سیاسی اقتصادی مادها همچنان بدون پاسخ باقی مانده است

با توجه به ابهامات بسیار زیادی که در مورد مادها و سیاست، اقتصاد، جغرافیا، و فرهنگ آنها باقی مانده است، نیاز به تحقیقات جامع در زمینه‌های ذکر شده به شدت احساس می‌شود. این پژوهش گامی است در جهت روشن‌تر نمودن نقاط تاریک و مبهم دوره‌ی تاریخی و پراهمیت ماد.

۳-۱- سؤالات تحقیق

این پژوهش در پی یافتن پاسخ(هایی) برای این سؤالات کلیدی است:

الف- محدوده‌ی جغرافیایی ماد، براساس متون آشوری شامل چه مناطقی بوده است؟

ب- براساس متون آشوری، ساختار سیاسی دولت ماد به چه صورت بوده است؟

ج- متون آشوری چه تصویری از ساختار اقتصادی ماد را نشان می‌دهند؟

۴-۱- فرضیه‌ها

۱- براساس متون آشوری، حوزه‌ی جغرافیایی ماد در محدوده‌ی کنونی، از منطقه‌ی کرمانشاه در غرب تا منطقه‌ی تهران و کوه دماوند در شرق، و از زنجان و کوه‌های البرز در شمال تا منطقه‌ی اصفهان و کاشان در جنوب گسترده بوده است.

۲- براساس متون آشوری، دوره‌ی ماد از نظر سیاسی به دو دوره‌ی مختلف قابل تقسیم‌بندی است:

الف: دوره‌ی مرمت و پایه‌گذاری ساختار سیاسی (قبل از ۷۱۲ ق.م)

ب: دوره‌ای که مادها دارای ساختار سیاسی منسجم بوده‌اند (۶۱۲-۷۱۲ ق.م)

۳- با توجه به متون آشوری، اقتصاد مادها عمدتاً متکی بر دامپروری و صدور اسب بوده است.

^۱. *Continuity of Empire(?) Assyria, Media, Persia*, in Lanfranchi, Roaf, Rollinger (eds.), Padova 2003

۱-۵- اهداف تحقیق

اهداف اصلی از انجام این پژوهش، روشن نمودن سه جنبه‌ی مختلف از دولت و مردم ماد است:

الف) وسعت سرزمین ماد و محدوده‌ی جغرافیایی آن

ب) ساختار سیاسی دولت ماد و چگونگی بافت حکومتی آن

ج) ساختار اقتصادی مادها

۱-۶- روش انجام تحقیق

انجام این تحقیق براساس مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی و تحلیل متون آشوری و مقالات روز درمورد دوره‌ی تاریخی ماد، و جمع‌آوری مطالب، تجزیه و تحلیل داده‌ها، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری منطقی است. لازم به ذکر است که در این تحقیق اساس کار صرفاً متون آشوری است و از دخیل کردن دیگر منابع و کتب تاریخی که با این متون مطابقت ندارند، چشم‌پوشی شده است. همچنین از ذکر مطالب تکراری، عمداً پرهیز شده است.

فصل دوم

ماد در متون آشوری

مادها از اقوام سرنوشت‌ساز در تاریخ قبل از اسلام در خاور میانه و به‌ویژه در ایران به شمار می‌آیند. به دست آمدن متون آشوری و بابلی در کاوش‌های باستان‌شناسی، جهت روشن نمودن جنبه‌های مختلف اقوام مادی، که تاکنون در هاله‌ای از ابهام باقی مانده است، پژوهش‌های مادشناسی را تحت تأثیر قرار داد. در حال حاضر این متون از مهم‌ترین و مستندترین منابع ما برای بازسازی ساختارهای سیاسی، اقتصادی، و اجتماعی، همچنین جغرافیای تاریخی مادها به شمار می‌آیند. این متون به خط میخی، و در قالب سالنامه‌ها، استل‌ها، سنگ‌نوشته‌ها، نامه‌هایی به خدای آشور، پرسش‌هایی از هاتف معبد و خدای شمش، و نامه‌های جاسوسی هستند. حجم فراوانی از این دست متون به صورت سالم یا قطعات شکسته‌ی قابل بازیابی در کاوش‌های باستان‌شناسی به دست آمده‌اند. تعداد زیادی از این نوشته‌ها رمزگشایی شده و اطلاعات موجود در آن‌ها در حدود یک قرن است که در اختیار ما قرار گرفته‌اند. البته همگام با گسترش و پیشرفت روزافزون دانش زبان‌شناسان جدید در مورد خط و زبان آشوری، برداشت‌های جدیدی از برخی از کلمات و جملات این متون صورت می‌گیرد که شناخت ما را از اوضاع و احوال آن دوره‌ی تاریخی بهبود می‌بخشد.

بنابراین با توجه به مبهم بودن جغرافیای تاریخی و ساختار سیاسی و اقتصادی سرزمین ماد از یک طرف، و عدم کفایت منابع کلاسیک در روشن نمودن این خلأ از طرف دیگر، ناگزیریم که بیشتر اطلاعات مربوط به این سرزمین را از متون آشوری به دست آوریم. هرچند این منابع نیز اکثراً بازگوکننده‌ی پیروزی‌های آشور و مربوط به دوره‌ی ضعف و ناکامی‌ها و شکست‌های مادی‌ها هستند و در عین حال به شدت اغراق‌آمیزند، اما در حال حاضر و با وضع موجود، یکی از معتبرترین منابع جهت بازسازی جنبه‌های مختلف این دوره به حساب می‌آیند.

در این تحقیق تلاش بر این است تا به بازسازی ساختارهای سیاسی و اقتصادی و همچنین جغرافیای تاریخی مادها بپردازیم و به این منظور منحصراً متون آشوری مرتبط با این موضوعات را مورد استفاده قرار داده‌ایم و عمده‌اً از منابع تاریخی کلاسیک چشم‌پوشی کرده‌ایم. همچنین از دوباره‌گویی و ذکر

مطالب غیر ضروری پرهیز کرده‌ایم. متونی که در آن نام مادها ذکر شده است مربوط به یک محدوده‌ی زمانی مشخص از حکومت شاهان آشوری است (از سال بیست و چهارم سلطنت شلمنصر سوم (۸۲۴- ۸۵۸ ق.م) تا زمان پنجمین لشگرکشی آشور بانیپال (حدود ۶۵۶ ق.م). بنابراین در مورد زمان‌های خارج از این محدوده‌ی زمانی سخنی به میان نیاورده‌ایم و تحلیل‌های ما صرفاً مربوط به این دوره‌ی مشخص است. ما حضور آشوریان در قلمرو اقوام مادی و ذکر مادها در متون آشوری را در سه گروه طبقه‌بندی می‌کنیم: الف) از شلمنصر سوم تا آشوردان سوم ب) تیگلات‌پلصر سوم و سارگن دوم ج) سناخریب تا آشور بانیپال.

۲-۱-۱- از شلمنصر سوم تا آشوردان سوم

این دوره‌ی سرآغاز حضور آشور در منطقه‌ی زاگرس و حملات آنان به اقوام ساکن در این ناحیه، از جمله مادها است. آشوریان در این زمان شناخت اندکی از اقوام مادی دارند و همچنین تنها به قسمتی از قلمرو آنان دسترسی یافته‌اند. در این دوره ۱۱ حمله از سوی آشوریان به مادها صورت گرفته است که هشت تا از آن‌ها مربوط به آدادنیراری سوم بوده است اما متأسفانه فقط شرح سه لشگرکشی در متون آشوری بیان شده و بقیه تنها در «فهرست مردان سال» و به صورت اختصار ثبت شده است. علیرغم این مشکلات اطلاعات بسیار خوبی در این دسته از متون وجود دارد که می‌تواند مبنا و اساس تحلیل‌های مربوط به متون بعدی قرار گیرد.

۲-۱-۲- تیگلات‌پلصر و سارگن دوم

این دو پادشاه آشوری مناطق وسیع‌تری از قلمرو اقوام مادی را تصرف می‌کنند و شرح لشگرکشی‌های خود را با جزئیات بیشتری بیان کرده‌اند. تیگلات‌پلصر دوبار، در ۷۴۴ و ۷۳۷ ق.م، و سارگن چهار سال متوالی، از ۷۱۶ تا ۷۱۳ ق.م، به مادها حمله کرده‌اند و کتیبه‌های آن‌ها اطلاعات بسیار ارزشمندی را جهت بازسازی جنبه‌های مختلف زندگی مادها در اختیار ما قرار می‌دهند. هرچند به رسم دیگر کتیبه‌های آشوری در این دوره نیز اثری از ناکامی‌های پادشاهان آشور در کتیبه‌های آنان دیده نمی‌شود، اما از فهرست‌های آورندگان خراج، همچنین سکوت کتیبه‌ها در مورد شکست دادن یا عدم پیروزی در برابر برخی اقوام مادی، گویای مطالب بسیاری در این زمینه است. همچنین تعداد زیادی از نامه‌ها و